

Clingendael

Netherlands Institute of International Relations

DECEMBER 2020

Wel de telefoon, niet de netwerken

Nederlandse houdingen ten opzichte van Chinese technologie

© Shutterstock

Sinds 2019 is er – vooral in Westerse geïndustrialiseerde landen – een discussie gaande over de uitrol van het 5G-telecommunicatienetwerk en de vraag of

Chinese technologie daarin kan worden opgenomen. De Europese Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid publiceerden in maart 2019 een strategische notitie over de Europese betrekkingen met China, waarin China nog steeds een samenwerkingspartner werd genoemd voor het realiseren van gedeelde doelen, maar ook een economische concurrent in het streven naar technologisch leiderschap en een systeemrivaal die een ander

* De auteurs zijn Mark Elchardus zeer erkentelijk voor zijn nauwe betrokkenheid bij het onderzoek. Tevens danken zij in het bijzonder André Krouwel en Tom Etienne van Kieskompas voor de dataverzameling en Teun van der Laan voor zijn ondersteuning bij de analyses.

samenlevingsmodel promoot.¹ Het snel opkomende China, de bewustwording van 'systeemrivaliteit' en aanhoudende druk vanuit de Verenigde Staten hebben ook in Nederland een debat aangewakkerd over de vraag of we Chinese technologie in de kern van onze 5G-netwerken willen toelaten.

De zorgen betreffen met name strategische afhankelijkheid en nationale veiligheid. Zo waarschuwt de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) dat Nederland niet te afhankelijk moet worden van Chinese apparatuur in vitale onderdelen van het 5G-netwerk. Technologische dominantie kan betekenen dat China ook de standaarden gaat bepalen. En afhankelijkheid van Chinese technologie maakt het Nederlandse bedrijfsleven en Nederlandse kritieke infrastructuur kwetsbaar voor (digitale) spionage en mogelijk ook voor sabotage.² Ook worden zorgen geuit omtrent de recent ingevoerde Chinese 'cyberveiligheidswet' die Chinese bedrijven verplicht om data over te dragen aan de overheid wanneer Beijing daarom vraagt. Spionage kan plaatsvinden via telecomnetwerken, maar ook via telefoonchips en zelfs applicaties of software(-updates). Hiermee zouden gegevens en gedrag gemonitord kunnen worden en data gebruikt of gedeeld zonder dat een gebruiker hier weet van heeft.

Buiten- en binnenlandse politici mengen zich al in dit debat, maar over de vraag hoe Nederlandse burgers aankijken tegen het gebruik van Chinese communicatietechnologie is nog heel weinig bekend. Vinden de Amerikaanse oproep aan bondgenoten om Chinese bedrijven als Huawei te weren en waarschuwingen

van de Nederlandse inlichtingendiensten weerklank bij de Nederlandse bevolking? Maken Nederlandse burgers onderscheid tussen beslissingen over Chinese technologie als het kritieke telecominfrastructuur dan wel hun eigen telefoon betreft? En in hoeverre bepaalt het beeld over China de houding ten opzichte van Chinese technologie? Of zijn er andere belangrijke verklarende factoren voor de houding van Nederlandse burgers ten aanzien van de invoer van Chinese technologie?

Nederland in de wereld

In 2019 publiceerde het Nederlandse kabinet de China-notitie 'Een Nieuwe Balans'.³ Deze notitie beschrijft hoe China het afgelopen decennium steeds meer invloed heeft gekregen op het internationale toneel en markeert net als de Europese Commissie de 'competitie tussen modellen'.⁴ Technologische capaciteiten zijn een belangrijk element in de concurrentie om de wereldmacht. China ontvouwt een ongekennde industriepolitiek met als doel om in 2025 wereldleider te worden op het gebied van nieuwe hoogwaardige technologieën.

De Nederlandse discussie rond telecomnetwerken en 5G wordt gevoerd tegen de achtergrond van deze versterkte Chinese positie op het gebied van technologische innovatie, maar ook het assertieve Amerikaanse antwoord speelt daarbij een rol. De Amerikaanse druk om Chinese telecomnetwerken te weren wordt ook in Europa sterk gevoeld. EU-lidstaten weerstonden de Amerikaanse druk om Huawei expliciet te weren, maar spraken onderling wel af om rekening te houden

---

1 European Commission and High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, *Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council. EU-China – A strategic outlook*, Strasbourg, 12.3.2019, JOIN(2019) 5 final, p. 1. <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>.

2 Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, *AIVD jaarverslag 2019*, p. 5. <https://www.aivd.nl/onderwerpen/jaarverslagen/jaarverslag-2019/spionage-en-ongewenste-buitenlandse-inmenging>.

---

3 Ministerie van Buitenlandse Zaken (15 mei 2019), *Nederland-China: een nieuwe balans*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/05/15/nederland-china-een-nieuwe-balans>.

4 Ibid, p. 8.

met 'juridische en politieke factoren' van het land dat de telecomapparatuur aanbiedt.⁵

In 2020, te midden van de COVID-19 pandemie, zijn de inzet en de ontwikkeling van technologie en innovatie nog belangrijker geworden. De pandemie heeft tot een versnelling van digitalisering geleid, doordat er intensiever gebruik wordt gemaakt van internet voor onderwijs, werk en detailhandel. Daarnaast zijn door de pandemie technologische hulpmiddelen versneld geïmplementeerd, zoals monitoring- en volgtechnologie (van mensen en het virus), die als doel hebben de pandemie in te dammen. De verschillende mate van weerstand tegen de toepassing van die technologieën legt verschillen bloot in opvattingen over (digitale) privacy, burgersvrijheden, taken van de overheid en in staatsmacht tussen Europese staten, waaronder Nederland, China en de VS.

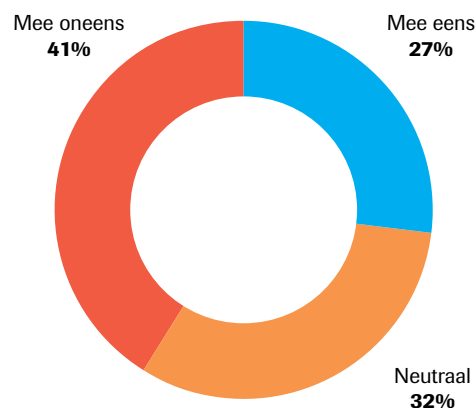
Dit verschil in opvattingen tussen de Europese lidstaten, de VS en China leidt tot uiteenlopende maatschappelijke toepassingen van die technologieën. Een goed voorbeeld hiervan is de introductie van de COVID-19 app. In Nederland verliep de introductie van een app langzaam doordat de overheid bezwaren van experts, activisten en burgers in acht nam ten aanzien van bijvoorbeeld de verwerking van de informatie in de app. Terwijl in China direct op grote schaal verplichte apps geïntroduceerd werden, is er in de VS geen initiatief om een corona-app door de overheid te laten ontwikkelen. Hier manifesteert zich een fundamenteel verschil in samenlevingsmodellen: het Nederlandse model dat een overheidstaak ziet voor het aanbieden van zo'n app, maar rechten van burgers centraal stelt, het autoritaire Chinese model, en het liberale model van de VS (en mogelijk meer specifiek het beleid van de regering Trump).

5 Clara van de Wiel (2019). 'Europa sluit Huawei niet uit – nog niet', *NRC*, <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/12/03/europa-sluit-huawei-niet-uit-nog-niet-a3982568>.

Chinese hardware: de eigen telefoon versus het telecomnetwerk

In de Buitenland Barometer survey⁶ onder ruim 23.000 Nederlanders peilde Instituut Clingendael hoe Nederlanders aankijken tegen Chinese (telecom)technologie. Uit de survey blijkt dat ruim 41% van de Nederlanders het oneens is met de stelling 'Ik heb liever geen Chinese telefoon omdat de Chinese overheid me op die manier misschien kan bespioneren'. Zij maken zich dus geen zorgen over privacy of spionage als zij een telefoon bezitten van een Chinees merk. Ongeveer 27% is het eens met de stelling en maakt zich dus wel zorgen, en één op de drie Nederlanders staat neutraal tegenover het gebruik van een Chinese telefoon.

Ik heb liever geen Chinese telefoon omdat de Chinese overheid me op die manier misschien kan bespioneren

Huawei had in september 2020 als leverancier van mobiele telefoons een marktaandeel van ruim 9% in Nederland.⁷ Sinds 2019 staat dit marktaandeel onder druk en is het met 1% afgenomen. Daarmee is dit

6 De doelstelling en methodologische verantwoording van de Clingendael Buitenland Barometer is [hier](#) te vinden.

7 Wouter Hoeffnagel (2020). 'Nederlandse marktpositie Huawei onder druk door Amerikaanse handelsrestricties', Dutch IT-Channel, <https://bit.ly/3afx6b1>.

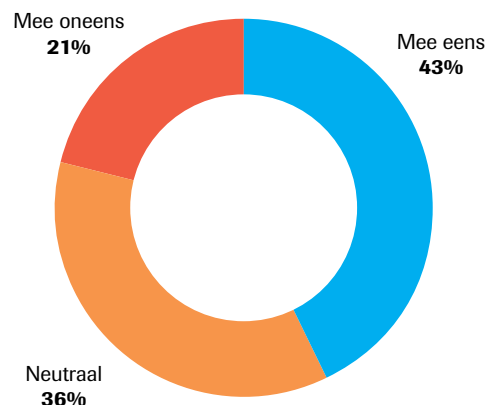
Chinese telecombedrijf echter nog steeds het op twee na grootste smartphonemerk in Nederland, na Samsung (38%) en Apple (bijna 40%). Internationaal zijn de dominante spelers ook grotendeels Chinese fabrikanten, na Samsung en Apple. Nederlandse consumenten waarderen de kwaliteit, de lage prijs en de technologische innovaties van de Chinese merken. Ter vergelijking: de roterende camera die Samsung in 2019 introduceerde, is door het Chinese Oppo al in 2014 op de markt gebracht.

De relatieve openheid van Nederlanders ten aanzien van Chinese telefoons staat in contrast met het wantrouwen van veel Nederlandse burgers inzake Chinese telecominfrastructuur. Zorg over spionage via onze netwerken blijkt heel groot: een kleine 43% is het eens met de stelling 'Nederland moet geen apparatuur van Chinese bedrijven kopen voor onze telefoonnetwerken, omdat het Chinese regime ons dan misschien kan bespioneren'. Een relatief grote groep van ongeveer een derde van de respondenten antwoordt neutraal, wat de suggestie wekt dat onder een aanzienlijk deel van de bevolking de discussie over Chinese technologie (nog) niet leeft. Onder degenen die wel een opvatting hebben over Chinese technologie in de Nederlandse telecominfrastructuur is bezorgdheid de overheersende houding.

In Nederland leunen grote telecomleveranciers als T-Mobile en KPN zwaar op Huawei-apparatuur in de infrastructuur die zij gebruiken.⁸ Huawei werd in 2018 overigens nog geprezen om zijn rol als een van de grootste Chinese investeerders in Nederland en zijn waarde voor de Nederlands-Chinese relatie.⁹ Niet veel later werd de positie van Huawei echter het middelpunt van de veiligheidsdiscussie. Zo ontstond er onrust over toegang tot vertrouwelijke klantdata van KPN, omdat

KPN met Huawei in zee was gegaan om de IT-systemen en klantsystemen van KPN te herstructureren.¹⁰ De Nederlandse overheid heeft inmiddels - zoals ook veel andere Europese landen - besloten om voor de aanleg van het 5G-netwerk in te zetten op grondige beveiliging en controle van netwerkapparatuur. Hierbij worden Chinese bedrijven niet expliciet geweerd, maar wordt het hun wel moeilijker gemaakt: apparatuur die afkomstig is van een staat, entiteit of persoon die mogelijk de intentie heeft om een Nederlands communicatienetwerk te misbruiken of uit te laten vallen wordt uit de kern van het netwerk geweerd.

Nederland moet geen apparatuur van Chinese bedrijven kopen voor onze telefoonnetwerken, omdat het Chinese regime ons dan misschien kan bespioneren

Dit besluit van de overheid blijkt in lijn met de wens van het merendeel van de Nederlanders inzake Chinese technologie in brede zin. De afgelopen jaren is in Europa een debat ontstaan over de wens

8 Strand Consult, *Understanding the Market for 4G RAN in Europe: Share of Chinese and Non-Chinese Vendors in 102 Mobile Networks*, pp. 18-20.

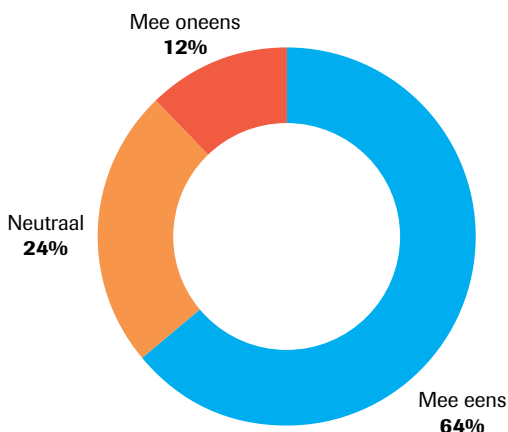
9 Zie hier de berichtgeving van Huawei hierover op de eigen website: <https://www.huawei.com/en/press-events/news/2018/4/Huawei-Dutch-Government-Award>.

10 Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (19 juni 2019), *Beantwoording vragen over artikel 'Huawei kan bij vertrouwelijke klant-data van KPN'*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/06/19/kamervragen-over-artikel-huawei-kan-bij-vertrouwelijke-klantdata-van-kpn>.

Hans Nauta (2019). 'Huawei heeft toegang tot vertrouwelijke klantdata van KPN', *Trouw*, <https://www.trouw.nl/nieuws/huawei-heeft-toegang-tot-vertrouwelijke-klantdata-van-kpn~bd1f52e2/>.

minder strategisch afhankelijk te zijn van andere landen als het om de Europese veiligheid gaat. De Clingendael Barometer laat zien dat een stevige meerderheid in Nederland dit streven naar meer strategische autonomie ondersteunt wanneer het om kritieke technologie gaat. 64% van de Nederlanders is het eens met de stelling 'Om onafhankelijk te blijven van Chinese technologie moeten we alles doen om de productie van cruciale technologie in Europa te houden of terug naar Europa te halen'. 24% antwoordt 'neutraal' op deze stelling en slechts 12% is het hiermee oneens. Een grote groep pleit dus voor Europese onafhankelijkheid van China inzake vitale technologie.

Om onafhankelijk te blijven van Chinese technologie moeten we alles doen om de productie van cruciale technologie in Europa te houden of terug naar Europa te halen

Wat verklaart scepsis ten aanzien van Chinese technologie?

Op basis van de vragen die zijn gesteld in de Buitenland Barometer survey kunnen we verschillende hypothesen toetsen ter verklaring van een sceptische houding ten aanzien van Chinese technologie in algemene zin. De sceptische houding ten aanzien van Chinese technologie is daartoe gemeten aan de hand van de drie hierboven gepresenteerde stellingen tezamen en combineert dus de opinies over de Chinese

telefoon, de introductie van Chinese telecomtechnologie in Nederland en de noodzaak om als Europa onafhankelijk te zijn van China inzake cruciale technologie. De resultaten zijn weergegeven in regressietabel 1.

Ten eerste ligt het voor de hand om wantrouwen ten aanzien van Chinese technologie in verband te brengen met andere China-gerelateerde vragen in de survey. Zijn Nederlanders die China als een dreiging zien voor de Europese veiligheid ook kritischer over Chinese technologie? Zijn Nederlanders die de opkomst van China vooral als een economische kans zien ook meer geneigd om Chinese tech-bedrijven op de Nederlandse markt te verwelkomen? En, in hoeverre beïnvloedt de omgang van de Chinese overheid met de privacy en mensenrechten van haar eigen burgers de houding van de Nederlanders? Verwacht mag worden dat al deze factoren relevant zijn om de scepsis ten aanzien van Chinese technologie te verklaren.

Verder wordt gekeken in hoeverre de waarde die Nederlanders hechten aan het beschermen van de eigen privacy en in hoeverre zij willen vasthouden aan het vrije en open internet in de strijd tegen cyberspionage, factoren zijn die mede bepalen hoe zij denken over Chinese technologie. Er is tevens bekeken of houdingen ten aanzien van Chinese technologie samenhangen met de gepercipieerde dreiging van Rusland, dan wel van de Verenigde Staten, voor de Europese veiligheid, en de wens om een militair zelfstandiger Europa op te bouwen. Met name de rol van de Verenigde Staten is in deze discussie saillant: de Amerikaanse overheid oefent – met steun van zowel de Republikeinen als de Democraten – druk uit op Europese landen om Chinese telecombedrijven van de markt te weren. De laatste twee mogelijke verklaringen die zijn geanalyseerd betreffen de houding ten aanzien van inmenging in diasporagemeenschappen in Nederland (ook wel 'lange arm' genoemd) en politieke houdingen. De lange arm-vragen worden geanalyseerd om te testen in hoeverre kritiek op Chinese technologie ook voortkomt uit een algemene behoefte om de Nederlandse

gemeenschap te beschermen tegen 'invloeden van buiten'.

Uit onze analyses blijkt dat de houding van Nederlanders ten aanzien van Chinese technologie grotendeels wordt bepaald door het antwoord op één vraag: zien zij de opkomst van China vooral als een economische kans, of als veiligheidsdreiging voor Europa en Nederland? Zo zijn respondenten die China beschouwen als een bedreiging voor de veiligheid van Europa ook kritischer ten aanzien van Chinese technologie. Tegelijkertijd zijn Nederlanders die Chinese investeringen vooral als een economische kans zien, minder geneigd om Chinese technologie te weren. Deze China-specifieke factoren voegen veel verklarende kracht toe en de effecten zijn ook zeer sterk. Opvallend is dat privacy- en mensenrechtenschendingen van Chinese burgers door de Chinese overheid nauwelijks van invloed zijn op hoe Nederlanders denken over invoer van Chinese technologie in Nederland.

Verder blijkt ook dat de waargenomen dreiging van andere grootmachten dan China, namelijk Rusland en de VS, in grote mate voorspelt hoe respondenten denken over Chinese technologie, zij het in tegengestelde richting. Een grotere gevoelde dreiging vanuit Rusland leidt tot een kritischer houding, terwijl Nederlanders die Amerika als dreiging ervaren juist minder kritisch staan ten opzichte van Chinese technologie. Een mogelijke verklaring is dat een deel van de Nederlandse bevolking samen met de Amerikanen een blok wenst te vormen tegen China. De VS spelen zoals eerder gezegd een dominante rol in de discussie over Chinese technologie en zetten druk op de Europese bondgenoten om Chinese techbedrijven te weren van de markt.

Daarnaast zien we in de analyse dat een kritischer houding ten aanzien van 'lange arm politiek' – de ongewenste inmenging van buitenlandse overheden in de Nederlandse aangelegenheden – ook betekent dat men sceptischer is over Chinese technologie. Waarschijnlijk past het weren van Chinese technologie in een breder gevoelde behoefte

om de maatschappij te beschermen tegen 'invloeden van buiten'.

We zien dat houdingen ten aanzien van privacy eveneens relevant zijn voor de publieke meningsvorming over Chinese technologie. Respondenten die waarde hechten aan privacybescherming zijn kritisch ten aanzien van de invoer van Chinese technologie.

Tenslotte is er een aantal effecten dat geen, of een zeer klein, effect heeft. Populisme (de ervaren kloof tussen 'volk' en 'elite'), een verklaring die voor veel andere buitenlandsthema's relevant is, speelt in de discussie over China en technologie geen rol: mensen met een populistische houding, kijken niet wezenlijk anders tegen invoer van Chinese technologie aan dan anderen. Ook Nederlanders met sociaal-economisch rechtse houdingen in de politiek kijken niet erg anders tegen de zaak aan dan sociaal-economisch linkse mensen. Dit leidt tot het opmerkelijke gegeven dat de partijvoorkeur beperkt relevant is (waarbij de meest kritische partijen zijn afgezet tegen het overige deel van het electoraat). Zie ook de staafdiagrammen in de bijlage met de frequenties per politieke partij. De houding ten opzichte van Chinese technologie is met andere woorden niet gepolitiseerd. Net als in de Verenigde Staten hebben aanhangers van de verschillende politieke partijen geen sterk uiteenlopende opvattingen over de dreiging rond invoer van Chinese technologie.

Het debat moet nog beginnen

Concluderend kunnen we stellen dat een grote groep Nederlanders zorgen heeft ten aanzien van de invoer van Chinese technologie in onze telefoonnetwerken en Europese afhankelijkheid van China inzake cruciale technologie. 43% is beducht omtrent Chinese technologie in onze Nederlandse telefoonnetwerken. 64% van de Nederlanders wil dat we alles doen om de productie van cruciale technologie in Europa te houden of terug naar Europa te halen om onafhankelijk te blijven van Chinese technologie.

Nederlanders blijken de dreiging van Chinese technologie anders te beoordelen als het om hun individuele telefoon gaat: 41% maakt zich geen zorgen over spionage via zijn Chinese telefoon, in tegenstelling tot de 43% die zich juist sceptisch toont ten aanzien van Chinese telecominfrastructuur. Het is een interessante vraag voor vervolgonderzoek wat dat verschil kan verklaren. Zo zou het kunnen dat burgers denken dat het gebruik van individuele Chinese smartphones relatief minder problematisch is. Of het is mogelijk dat burgers vinden dat de overheid omwille van de nationale veiligheid verantwoordelijk is voor het weren van Chinese technologie uit de telecominfrastructuur terwijl zij daar zelf in hun persoonlijke consumptiegedrag geen concessies voor willen doen (*free riding*). Mogelijk hechten mensen ook waarde aan de prijs-kwaliteit verhouding van de Chinese telefoons en kijken ze daardoor minder kritisch naar de eventuele privacy-consequenties.

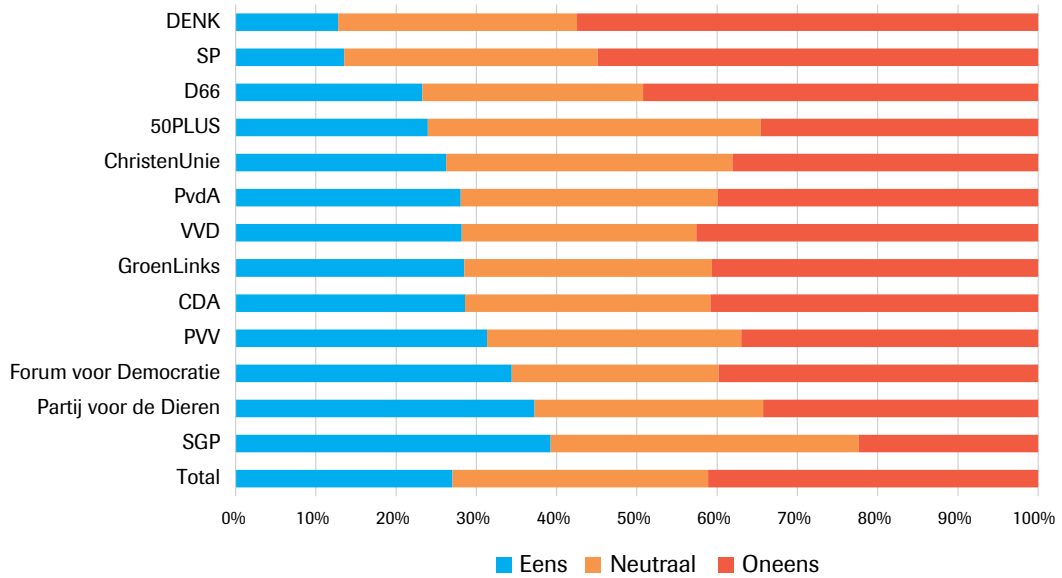
Op basis van de Barometer-data zien we dat de discussie over Chinese technologie grotendeels bepaald wordt door één vraag: is de opkomst van China een bedreiging voor Europa en Nederland of biedt deze ontwikkeling vooral economische voordelen? In dat verband kan ook de rol van de VS niet buiten beschouwing blijven: Nederlanders die een groter vertrouwen hebben in de Amerikanen (en de VS minder als bedreiging zien), willen ook Chinese technologie weren. Gezien de druk van zowel Democraten als Republikeinen om Huawei van de Europese markt te weren is dit een interessante bevinding.

Opmerkelijk is verder dat houdingen ten opzichte van Chinese technologie niet zijn gepolitiseerd in Nederland. Er is geen groot verschil tussen mensen met een sociaaleconomisch linkse of rechtse houding, populistische of niet-populistische houding. Ook in dit opzicht lijken de Nederlanders dus op de Amerikanen: ten aanzien van de dreiging rond invoer van Chinese technologie loopt de verdeeldheid in de Nederlandse samenleving niet langs politieke scheidslijnen.

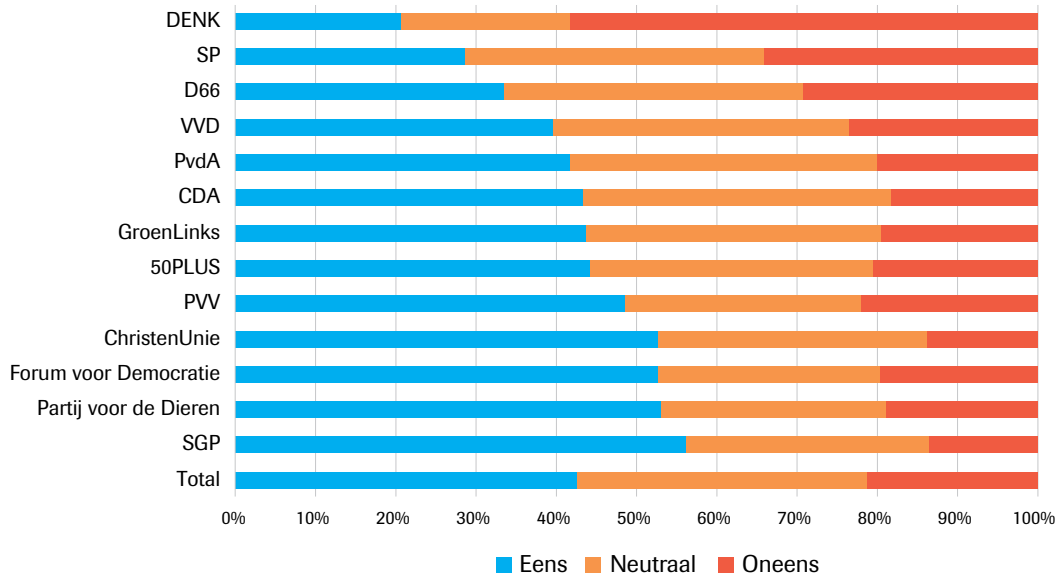
Ten slotte is opvallend hoe groot de groep Nederlanders is die 'neutraal' antwoordt (ongeveer één op de drie voor elke vraag). Zij staan onverschillig in deze discussie, of vinden dat ze niet genoeg kennis hebben om een duidelijk standpunt in te nemen. Een winst zou zijn als deze groep zich een goed onderbouwde mening kan vormen. Wat dat betreft staat de China-notitie van Nederland, die oproept tot meer kennis over China, ruim een jaar later nog als een huis.

Annex

Ik heb liever geen Chinese telefoon omdat de Chinese overheid me op die manier misschien kan bespioneren

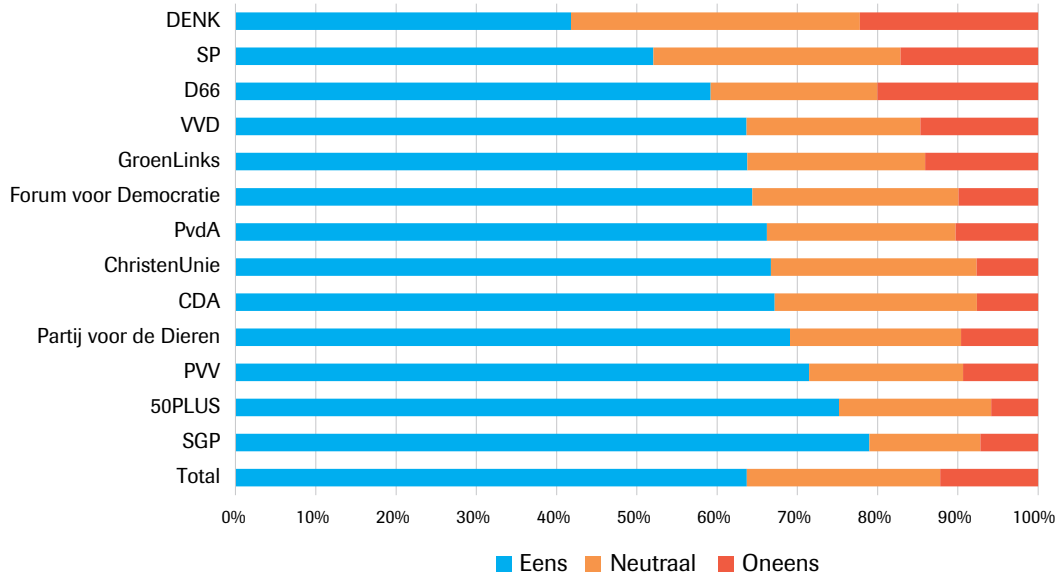

Nederland moet geen apparatuur van Chinese bedrijven kopen voor onze telefoonnetwerken, omdat het Chinese regime ons dan misschien kan bespioneren

Om onafhankelijk te blijven van Chinese technologie moeten we alles doen om de productie van cruciale technologie in Europa te houden of terug naar Europa te halen

Regressie tabel: verklaringen voor kritische houding ten aanzien van Chinese technologie

Variabele	β	SE	Sig.
Constante	16.414	.336	0
Dreiging China	.311	.030	0
China: schending privacy en mensenrechten	.032	.032	.001
China: biedt economische kansen	-.160	.024	0
Negatieve houding privacy schending	.073	.010	0
Negatieve houding inbreuk privacy door China/VS/Rusland	.076	.013	0
Opgeven vrij en open internet in strijd tegen cyberspionage	.038	.023	0
Dreiging Rusland	.127	.025	0
Dreiging VS	-.130	.024	0
Wenselijkheid Europese militaire zelfstandigheid	.050	.022	0
Stoppen buitenlandse financiering	.104	.035	0
Buitenlandse inmenging diaspora	.074	.055	0
PVV/FvD/CDA/CU/PvDD/50Plus/SGP	.062	.051	0
Sociaaleconomisch links	.029	.007	.002
Populisme	.005	.005	.653
Leeftijd	.008	.001	.389
Opleiding	.045	.016	0
Geslacht (vrouw)	-.063	.045	0

Afhankelijke variabele: kritische houding ten aanzien van Chinese technologie (schaal 3-15)

Verklaarde variantie

Model	Aangepaste R2
1 Dreiging China	.252
2 China: schending privacy en mensenrechten	.255
3 China: economische kansen voor Nederland	.286
4 Houding privacy	.300
5 Strijd tegen cyberspionage	.309
6 Dreiging VS en Rusland	.332
7 Europese militaire zelfstandigheid	.334
8 Buitenlandse inmenging diaspora	.357
9 Politieke houding	.363
10 Achtergrond variabelen	.368

Over Instituut Clingendael

Het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael' is een toonaangevende denktank en academie op het gebied van internationale betrekkingen. Met onze analyses, trainingen en publieke debat willen we overheden, bedrijfsleven, ngo's en de samenleving in bredere zin inspireren en equiperen, om zo een bijdrage te leveren aan een veilige, duurzame en rechtvaardige wereld.

www.clingendael.org
info@clingendael.org
+31 70 324 53 84

 @clingendaelorg
 The Clingendael Institute
 The Clingendael Institute
 clingendael_institute
 Newsletter

Over de auteurs

Brigitte Dekker is Junior Research Fellow bij het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael' in Den Haag. Haar onderzoek richt zich op verschillende dimensies van de betrekkingen tussen de EU en Azië, met een specifieke interesse in Zuidoost-Azië en China. Haar meest recente onderzoek omvat hightech vraagstukken, exportcontrole en digitale connectiviteit.

Christopher Houtkamp is Research Fellow bij Instituut Clingendael. Hij richt zich op de kwantitatieve analyse van de Clingendael Buitenland Barometer, een grootschalig opinieonderzoek over de houding van Nederlanders ten aanzien van een breed scala aan buitenland-onderwerpen. Daarnaast is hij werkzaam voor het 'Connected Security'-programma van Clingendael.

Maike Okano-Heijmans is senior onderzoeker bij de EU Global Affairs Unit van Instituut Clingendael. Tevens is zij gastdocent bij de Universiteit Leiden. Haar onderzoek richt zich op geopolitiek en high-tech alsook connectivity in EU-Azië betrekkingen, met een speciale focus op China.

Monika Sie Dhian Ho is Algemeen Directeur van Instituut Clingendael. Daarnaast is zij vice-voorzitter van de Commissie Europese Integratie en lid van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV), en doceert zij aan de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur in Den Haag.